

Klarspråk.

BULLETIN FRÅN SPRÅKRÅDET NUMMER 2018|3

Politiskt språk i fokus

Vilken roll spelar språket i en valrörelse? Våldigt stor, vill jag påstå. Det är ju med orden partierna förmedlar sina visioner och beskriver hur de vill förändra samhället.

Politiker som inte uttrycker sig begripligt kan få svårt att vinna röster. I det här numret kan du ta del av Ylva Bjelles skrivråd från kursen *Bli en lättläst politiker*. Kanske skulle valdeltagandet öka om fler förstod det politiska språket?

Men det är inte bara språket som har betydelse. I sin artikel om valaffischer skriver Orla Vigsø att bilder bär upp en stor del av budskapet i politisk kommunikation – särskilt när det handlar om att ge en positiv bild av politikern.

Det politiska språket har på många sätt blivit klarspråkigare de senaste årtiondena, skriver Anna-Malin Karlsson. Men balansen mellan begriplighet och neutralitet kan vara vanskelig.

Jack Werner har skrivit en bok om källkritik på nätet. Läs vad han menar är viktigast att tänka på om detta inför valet och hur man förhåller sig kritiskt även till dem som man sympatiserar med.

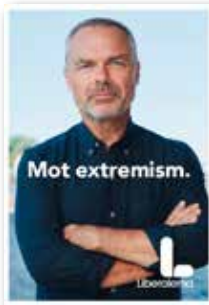
Ibland får diskussioner om enskilda ord stort utrymme i medierna. När detta skrivs pågår en debatt om Liberalernas valaffisch – kan det verkligen stå *mot extremism*? Ska det inte vara *emot*? Svaret är att båda formerna går bra. Sök på *emot* i Frågelådan* så kan du läsa hela vårt svar!

Gabriella Sandström, redaktör

* www.sprakochfolkminnen.se/frageladan

Valaffischen – ett samarbetsprojekt

Valaffischen försöker att påverka väljarna att rösta på ett visst parti, eller åtminstone att förknippa partiet med något positivt. Den kan också försöka uppnå detta genom att få väljarna att förknippa motståndarna med något negativt. Dessa två mål uppnås med retoriska medel, men på olika sätt.

Hur skapar man en positiv image för partiet? Utan tvekan spelar bilderna den största rollen, och då i hög grad porträtten. Politikerna kan välja att se sympatiska, beslutsamma, glada, hippa eller "vanliga" ut, och syftet är att de som ser bilden ska tänka att detta är en person som man bör ha förtroende för och ett parti som är som denna person.

Står politikern med korslagda armar och tittar rakt på läsaren utan att le, så är det ett parti som inte tänker vika en tum från sina principer. Sitter politikern i rutig skjorta i en trädgård med en kopp kaffe och ser vänlig ut, ja då är det ett parti man gärna vill tillhöra därför att det finns trevliga människor där.

Man kan även använda bilder på annat än politikerna för att bygga på en positiv bild, och då är natur och barn givna. Ingen kan tycka illa om lekande barn eller en grönskande sommaräng, och ibland anser partiet att det räcker. Fast i de flesta fallen kombinerar man den positiva bilden med en text som förklarar att motståndarnas politik är

ett hot mot det som bilden visar och som partiet står för.

Men bilderna ingår också i en strävan att påverka väljarna att rösta på partiet, och då är samspelet mellan text och bild viktigt. Texten påstår något som bilden sedan bekräftar eller ger exempel på, och tillsammans utgör de en argumentation, ofta i form av en berättelse.

År 2014 hade Socialdemokraterna till exempel en affisch med texten "Dags för fler jobb", där bilden visade en ung man som satt upp i sängen. Läsaren ska tolka bilden som en ung man som precis har vaknat och med ett leende på läpparna är på väg att kliva upp. Varför är han glad? För att han har ett jobb att stiga upp till, och det vill Socialdemokraterna se till blir verklighet om väljarna ger dem makten.

Men argumentationen finns inte på affischen – den skapas av läsaren utifrån en kombination av texten, bilden och den kunskap läsaren redan har om avsändaren och situationen. Dagens valaffischer är beroende av läsarens samarbete för att skapa den avsedda meningen.

Orla Vigsø, professor i medie- och kommunikationsvetenskap vid Göteborgs universitet

Lästips:

Nicklas Håkansson, Bengt Johansson & Orla Vigsø: *Politik i det offentliga rummet. Svenska valaffischer 1911–2010*. Carlssons, 2014.

Tre frågor till ...

Jack Werner, som skrivit en bok om källkritik och myter på nätet, ”Ja skiter i att det är fejk det är förjävligt ändå” (se sidan 4):

● **Varför är vi ofta så okritiska till sånt vi läser och delar på nätet?**

– Det är vår hopplösa hjärna som är skurken. Vi är på många sätt tyvärr programmerade att vara okritiska, särskilt till information som överensstämmer med vad vi redan tror är sant och som verkar viktig för vår omgivning.

● **Vad är det viktigaste att tänka på inför valet när det gäller källkritik?**

– Dels att vår hjärna är bäst på att lura oss, dels att vi fattar många politiska beslut baserat på känslor, och att många därför vill att vi ska känna känslor. Att provocera oss och göra oss förbannade är en politisk strategi. Då hjälper ingen källkritik i världen.

● **Det är extra svårt att förhålla sig kritiskt till personer och organisationer som man delar värderingar med. Hur ska man göra?**

– Försök betrakta dem som du hade betraktat en person, ett parti eller en organisation som står för motsatsen till det du håller med om. Var hårdare mot dem än mot dina motståndare.

● **Du brukar säga att man ska ”obestämma sig”. Vad menar du med det?**

– Vår världsbild är på många sätt ett pussel vi redan lagt och vägrar ompröva, och vi reflekterar inte ens särskilt ofta över det. Det jag menar med att obestämma sig är att försöka ta ett steg tillbaka, och i kanske en vecka nagelfara din egen ståndpunkt lika nitiskt som om det var din motståndares. Det värsta som kan hända är att du utvecklas.

Skrivrådet

Så skriver du lättläst om politik

I den digitala kursen *Bli en lättläst politiker* får du tips och trix för ett enklare språk. Här ger författaren praktiska råd som fler än politiker kan ha nytta av.

● ● Under politikerveckan i Almedalen frågar Rasmus Wallin från intresseorganisationen FUB justitieminister Morgan Johansson om han kan förklara ett citat: *Vi är i slutskedet av beredningen av utredningsdirektiven*, står det på skylten Rasmus håller upp i Visbys vimmel.

Morgan Johansson och Rasmus Wallin pratar om behovet av lättlästa texter. Foto: Studieförbundet Vuxenskolan.

– Åh, det är ju sånt där politikerspråk, säger Morgan Johansson och ler. Sedan ser han att citatet är hans eget, hämtat från Rapport 11 juni 2017. Rasmus tittar frågande men leende på honom: ”Kan du förklara?”

Visst kan ministern det. När han ser en person som gått i särskolan framför sig, då blir hans språk ett annat. Morgan Johansson kommer ganska nära den lättlästa versionen på baksidan av skylten: *Snart har vi bestämt oss för vad utredningen ska göra.*

Ska politiker ha ett officiellt politikerspråk som bara somliga förstår? Kanske skulle valdeltagandet öka om fler förstod det politiska språket? I valet 2010 röstade endast 43 procent av de väljare som omfattas av LSS (lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade).

Det är inte bara personer med intellektuell funktionsnedsättning som har

glädje av ett enklare språk. Det finns många som kämpar med bokstäverna i Sverige, till exempel personer med utmattningssyndrom, dyslexi, afasi, koncentrationssvårigheter eller som är nya i landet ... Fler än du tror kan inte läsa en artikel i en dagstidning och sedan berätta vad de läst.

I utbildningen *Bli en lättläst politiker* har jag samlat mina bästa tips efter många år som journalist, statsvetare och skribent av lättlästa texter. Här kommer några:

- Ta fram ett fotografi på den du skriver för, så blir det lättare att välja rätt språknivå.
- Använd du-tilltal.
- Börja på ny rad ofta.
- Skriv som en journalist med det viktigaste först.
- Hur långt vill din målgrupp läsa? Stryk och förkorta.
- Förenkla utan att ta bort sammanhanget.
- Dela upp krångliga ord i flera kortare.
- Använd aktiv form. Passa dig för passiv form.
- Sätt saker i ett sammanhang, till exempel *landet Sudan*.
- Visualisera – använd bilder och rekvisita.
- Skippa siffrorna, eller sätt in dem i ett sammanhang.
- Låt text och bild höra ihop.
- Formgivningen ska vara luftig. Det ska se enkelt ut.
- Låt någon oinsatt läsa din text.

Ylva Bjelle, Bjelle Media AB

Länktips:

Kursen *Bli en lättläst politiker* finns gratis på nätet hos Studieförbundet Vuxenskolan: www.sv.se/lattlastpolitiker.

Begripligare, men mindre neutralt

Det politiska språket har på många sätt blivit klarspråkigare de senaste decennierna. Det ser man om man jämför politiska tal då och nu.

Så här lät förre moderatledaren Gösta Bohman 1990: "Det är inte att dra alltför långtgående slutsatser, att påstå att den hittillsvarande statsmonopoliserade och likriktade svenska utbild-

Nog kan politiker krångla till det – men språket har faktiskt blivit enklare. Bild: Robert Nyberg.

ningspolitiken inte bara försvårat för de nya generationerna att tjäna vårt land i den alltmer hårdnande internationella konkurrensen på forskningens och den tekniska utvecklingens områden utan också negativt påverkat Sveriges anpassning till och förståelse för nedärvda bildningsideal, intellektuell tankemöda

Lästips:

Karlsson, Anna-Malin. 2018: *Neutralt eller inte? Språkliga analyser av Finanspolitiska rådets sammanfattningar och pressmeddelanden 2012–2017*. Nedladdningsbar från www.finanspolitiskaradet.se.

och – inte minst – för betydelsen av den ifrågasättande och allmänt kritiska samhällsdebatt som utgör den levande demokratis inspirationskälla."

När Ulf Kristersson talade i Almedalen i somras var meningarna kortare, verben aktiva och meningsbyggnaden mer talspråksnära: "Demokratin måste vinnas för varje generation. Det gäller även Sverige 2018. Till alla dem som hatar och hotar vår demokrati, har jag ett budskap – vi kommer jaga er med den fulla kraften i vår demokrati."

Medan Bohmans tal liknar en akademisk uppsats med sin inledande gardering och många substantiveringar, talar Kristersson till åhörarnas känslor, med tydliga ställningstaganden. Ett enklare språk verkar leda till större engagemang, med subjekt som *hävdar* och *tycker*.

Kristersson använder ordet *måste* och uttrycker stark så kallad *förpliktelsemodalitet*. Lägre grader av förpliktelse handlar om vad som är möjligt och tillåtet, men den som säger "vi kan införa hårdare straff" vinner inga väljare. Uppskruvat till max alltså, men nyanser finns. När Miljöpartiet säger "vi behöver agera nu för att rädda klimatet" kan *vi behöver* tolkas som en hänvisning till etablerad kunskap och en vädjan till lyssnarens förnuft. Ett *måste* är ofta mer absolut och värderingsbaserat.

Att balansen mellan begriplighet och neutralitet är vanskelig visar den återkommande diskussionen om Finanspolitiska rådets årliga rapporter. Språket i rapporterna har av finansministrar uppfattats som alltmer kritiskt, samtidigt som rådet strävar efter tydlighet och självständig värdering. Från att ha skrivit "det är rådets bedömning att" dominerar nu fraser som "regeringen bör". Rakare, och därmed svårare att värja sig emot som mottagare.

Kritisk analys av politiskt språk bör kanske handla mer om modalitet än om substantivsjuka framöver?

Anna-Malin Karlsson, professor i svenska vid Stockholms universitet

Genomtänkt men inte alltid klart

Klarspråk är naturligtvis viktigt inom riksdagen. Dock finns det situationer där man som språkvårdare kan få lägga hela det tänket åt sidan.

I utskottens betänkanden finns alltid förslag till riksdagsbeslut. Dessa kanske inte alltid är solklart formulerade, men innan en textgranskare klampar in med ändringsförslag ska hen veta att de kan vara resultatet av ett intrikat kompromissande och givande och tagande partierna emellan. Varje ord kan ha vägts på guldväg i syfte att hitta en skrivning som så många som möjligt kan ställa sig bakom. Bara att tugga i sig, således.

I riksdagsprotokollet ska anföranden i kammaren återges så nära det talade ordet som möjligt, givetvis med anpassning till skriftspråkets normer. Däremot ska de inte klarspråkas – säger någon *dymedelst** blir det *dymedelst* i protokollet.

Ibland kan det också hända att notarien helt enkelt inte förstår vad en talare säger, inte får ett resonemang att gå ihop. Då är ett yrkesknep att höja abstraktionsnivån något steg och skriva något som kanske är väldigt vagt men som åtminstone hänger ihop rent språkligt – och som framför allt inte är felaktigt. Hellre en oklar sanning än en klar osanning, som vi brukar säga på protokollskansliet.

Jonas Bergenfalk, riksdagens språkvårdare och före detta riksdagsstenograf

* Just detta ord, som betyder ungefär 'därmed', har dock inte synts till sedan 1983.

Notiser

Ny språkvårdare i meänkieli

SEDAN I VÅRAS har Språkrådet en språkvårdare i meänkieli, som är ett av landets fem nationella minoritetsspråk. Hon heter Elina Kangas och har

sina rötter i finländska Tornedalen. Närmast kommer hon från Universitetet i Oslo, där hon forskar om standardisering av minoritetsspråk. I Elinas arbetsuppgifter ingår bl.a. att svara på språkfrågor, ta fram ordlistor och ordna seminarier.

Politisk retorik

I DEN NYUTKOMNA boken *Politik och retorik* analyserar statsvetaren Erik Åsard partiledarnas tal och presenterar deras styrkor och svagheter som talare. Författaren visar hur partiledarna säljer in

sina budskap och vad som karakteriserar deras språk.

Inkluderande språk

DEN 12 oktober anordnar Språkrådet ett seminarium om inkluderande språk. Bland annat berättar 1177 Vårdguiden hur de skriver tillgängliga och inkluderande texter. Program och anmälan finns på www.sprakochfolkminnen.se/inkluderande.

Tydligare krav om översättning och tolkning

DEN 1 JULI trädde den nya förvaltningslagen i kraft. I lagen har kraven på myndigheter att använda tolk och att översätta handlingar förtydligats och omfattar både tolkning och översättning. Det här gäller myndigheters kontakt med personer som inte behärskar svenska eller har funktionsnedsättningar som begränsar förmågan att se, höra eller tala. Lagtexten finns under rubriken *Dokument och lagar* på riksdagens webbplats: www.riksdagen.se.

Om vikten av källkritik

JOURNALISTEN Jack Werner, som var med och startade Viralgranskaren i tidningen Metro, har skrivit en bok om myter på nätet, fejkade berättelser och vikten av källkritik: *"Ja skiter i att det är fejk det är*

förjävligt ändå". Jack intervjuas på sidan 2.

Dina personuppgifter och dataskyddsförordningen

UNDRAR DU som prenumerant över hur vi behandlar dina personuppgifter? Läs om det på vår webbplats: www.sprakochfolkminnen.se/personuppgifter.

Dansk klarspråksundersökning

ETT DANSKT forskningsprojekt har undersökt hur myndighetstexter kan bli begripligare. Dansk Sprognævn testade två versioner av samma brev från den danska skattemyndigheten på 453 läsare. Det omskrivna brevet var lättare att förstå för de flesta, men framför allt för de svaga läsarna. Läs om under-

sökningen på <https://sproget.dk/nyheder/forskningsprojekt-om-det-offentlige-sprog>.

Ur kalendariet

12 oktober 2018: Inkluderande språk – hur då? Språkrådets halvdagsseminarium på internationella klarspråksdagen, Stockholm.

25 oktober 2018: Läsning för delaktighet, studiedag för alla som arbetar med läsfrämjande, Myndigheten för tillgängliga medier, Stockholm.

25–27 oktober 2018: Clarity 2018, internationell klarspråkskonferens, tema: *Plain language in modern times*, Montreal, Kanada.

9 november 2018: Föreningen Examinera språk konsulter i svenskas heldagskonferens, tema: *multimodalitet*, Stockholm.

9 november 2018: Lättläst dagen 2018, Språktidningens och Vilja förlags heldagskonferens, Stockholm.

15–16 november 2018: Symposium om begriplighet i lagtexter, Berlin, Tyskland.

16 november 2018: Starta och driva klarspråksarbete, Språkrådets heldagsseminarium för kontaktpersoner i klarspråksfrågor, Stockholm.

27 november 2018: Språktidningens konferens Språkforum, Göteborg.

Klarspråk.

Ett informationsblad från Språkrådet, Institutet för språk och folkminnen.
Box 20057, 104 60 Stockholm
Ansvarig utgivare: Harriet Kowalski
Redaktör: Gabriella Sandström
Tfn (växel): 0200-28 33 33
E-post: klarsprak@sprakochfolkminnen.se
Webbplats: www.sprakochfolkminnen.se
facebook.com/sprakradet
twitter.com/sprakradgivning
Tryck: Lenanders Grafiska AB.